

CZU 342.72/.73

REFLECȚII ASUPRA CONCEPTULUI DE PERSONALITATE ÎN CONTEXTUL PROTECȚIEI JURIDICE OFERITE PE PLAN NAȚIONAL ȘI IMPACTUL DE REGLEMENTARE ÎN MATERIA APĂRĂRII ONOAREI, DEMNITĂȚII ȘI REPUTAȚIEI PROFESIONALE

Serghei ȚUGUI,

audient al Institutului Național de Justiție al Republicii Moldova

Tema acestui articol este dictată de importanța statutului personalității omului în societate raportat la situația Republicii Moldova. Având în vedere ascensiunea dezvoltării societății moderne, dreptul la onoare, demnitate, reputație și imagine se bucură de o atenție deosebită în ultimul timp, deoarece ele tind să protejeze pacea și liniștea vieții personale și familiale, rezultând din noțiunea de libertate, de unde și dificultatea de a le determina câmpul de aplicare. Problematika apărării onoarei, demnității și reputației profesionale rămâne a fi deosebit de complexă, fiind marcată de imposibilitatea elaborării unor norme care să permită maximum de obiectivitate și echitate în aplicarea lor. Notăm că prezintă dificultate stabilirea unei granițe echitabile între dreptul la libera exprimare și dreptul la onoare, demnitate și reputație profesională. Democratizarea continuă a societății impune realizarea unei concilierii între aceste drepturi, astfel încât protecția dreptului la onoare, demnitate și reputație profesională să nu afecteze substanțial libertatea de exprimare și să nu-i amenințe calitatea de fundament al societății democratice. Pentru a asigura această finalitate, este necesar a aplica regulile stabilite prin jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului drept criterii pentru aprecierea legitimității restrângerii libertății de exprimare. În același timp, nu putem vorbi despre obligația aplicării necondiționate a standardelor europene sau a experienței țărilor cu o democrație avansată. La orice aplicare a dreptului trebuie să se pună în balanță valorile pe care acesta le protejează în societatea respectivă, la momentul respectiv sau în perspectivă. Scopul acestei lucrări, este de a evidenția esența personalității din perspectiva evidențierii dreptului la onoare, demnitate, reputație și imagine din perspectiva noilor modificări aduse în Codul Civil al Republicii Moldova precum și în contextul jurisprudenței CEDO.

***Cuvinte-cheie:** personalitate, dreptul la imagine, onoare, demnitate, reputație, imagine, interes public, consimțământ, dreptul la respectarea vieții private și de familie, libertatea de exprimare.*

REFLECTIONS ON THE CONCEPT OF PERSONALITY IN THE CONTEXT OF LEGAL PROTECTION OFFERED AT NATIONAL LEVEL AND THE IMPACT OF THE REGULATION ON THE DEFENSE OF HONOR, DIGNITY AND PROFESSIONAL REPUTATION

The topic of this article is dictated by the importance of personality status in society in relation to the situation of the Republic of Moldova. Given the rise in the development of modern society, the right to honor, dignity, reputation and image has been receiving special attention lately because they tend to protect the peace and quiet of personal and family life resulting from the notion of freedom, hence the difficulty to determine their field of application. The issue of defending honor, dignity and professional reputation remains particularly complex, being marked by the impossibility of developing rules that allow for maximum objectivity and fairness in their application. We note that it is difficult to establish a fair border between the right to free expression and the right to honor, dignity and professional reputation. The continued democratization of society calls for a conciliation between these rights, so that the protection of the right to honor, Danish and professional reputation does not substantially impair freedom of expression and not threaten the fundamental quality of democratic society. In order to ensure this, it is necessary to apply the rules established by the case-law of the European Court of Human Rights as criteria for assessing the legitimacy of restricting freedom of expression. At the same time, we can not talk about the obligation to apply unconditionally European standards or the experience of countries with advanced democracy. Every application of law must balance the values it protects in that society at that time or in perspective. The aim of this paper is to highlight the essence of the personality from the perspective of highlighting the right to honor, dignity, reputation and image in view of the new amendments brought in the Civil Code of the Republic of Moldova as well as in the context of ECHR jurisprudence.

***Keywords:** personality, right to own image, honor, dignity, reputation, image, public interest, consent, right to respect for private and family life, freedom of expression.*

Introducere. Din cele mai vechi timpuri, societatea a simțit necesitatea creării unor categorii de drepturi aparte, care ar apăra calitățile morale ale persoanei. Astfel, pe parcursul secolelor au fost întoc-

mite un șir de drepturi, care luate împreună formează drepturile personalității. Încălcarea acestora poate aduce un prejudiciu major persoanei vătămate, dar, și o răspundere juridică celui care le încalcă.

Omul reprezintă valoarea supremă a societății, iar onoarea, demnitatea și reputația profesională sunt atribute fundamentale ale omului și fără protecția lor nu putem concepe protecția omului în societate sau, altfel spus, a valorilor fundamentale ale societății.

Dreptul la imagine reprezintă dreptul oricărei persoane de a interzice terților reproducerea și publicarea imaginii sale [1, pag.195-196]. Este o definiție clasică ce poate servi drept punct de reper. Dar dreptul la propria imagine, comportă o dublă natură juridică: drept patrimonial și drept al personalității. În susținerea acestei afirmații prezentăm o altă noțiune: dreptul la propria imagine este acea prerogativă fundamentală și inerentă a ființei umane care conferă oricărei persoane atât posibilitatea exploatarei comerciale a propriei imagini, cât și protecția împotriva oricărei reproduceri și/sau utilizări neautorizate a acesteia [2, pag.49]. Întru-un alt punct de vedere, s-a exprimat opinia că dreptul la imagine poate fi privit un drept individual la respectul propriei imagini, fie ca un drept colectiv de a fi informat prin imagine. În accepțiunea secundă, dreptul la imagine este asemenea dreptului publicului de a se informa prin imagine, dreptul jurnaliștilor de a informa prin imagine, dreptul artiștilor de a crea imagini...Aceste drepturi diferite vor putea la fel de bine să se consolideze, dar și să se opună [3, pag.49]. Opinia dată nu este pe larg susținută de către doctrinari. Ne raliem acestora, subliniind că există doar un singur drept - cel al propriei imagini.

Drepturile personalității sau drepturile primordiale cum mai sunt acestea denumite, au fost dezvoltate de către doctrină, pentru ca apoi să fie recunoscute și consacrate în legislație. Se impune a aminti, în acest sens, prevederile Declarației universale a drepturilor omului, din 1948, care consacră drepturile personalității la nivel internațional în cuprinsul art. 12, potrivit căruia „nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viața sa personală, în familia sa, în domiciliul lui sau în corespondența sa, nici la atingeri aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri” [4].

Reglementate în mod expres în legislația moldovenească odată cu intrarea în vigoare a Legii Nr. 133 din 15.11.2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative, care a introdus un capitol de sine stătător inserat în Cartea I, Titlu al doilea, consacrat respectului datorat ființei umane și drepturilor ei inerente, drepturile personalității se bucură de o binemeritată atenție, reglementările în această materie impunându-se cu necesitate.

Dispozițiile Constituției Republicii Moldova apără și garantează cele mai importante valori sociale, care statuează că îndatorirea primordială a statului este respectarea și ocrotirea persoanei (art.16), asigu-

rând dreptul cetățeanului la satisfacerea efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime (art.20) [5].

Potrivit articolului 32 alin. 1 din Constituția Republicii Moldova, „oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil”. Totodată, libertatea exprimării, conform art. 32 alin. 2, nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie, iar în alin. 3 se stipulează expres că sunt interzise și pedepsite prin lege orice manifestări care atentează la regimul constituțional. Sunt respectate, de asemenea, drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale prevăzute în Constituția Republicii Moldova în articolul 16 – egalitatea, articolul 20 – accesul liber la justiție, articolul 28 – viața intimă, familială și privată, articolul 34, alin. 1-4 – dreptul la informație.

Rezultatele obținute și discuții. Noțiunea de drepturi ale personalității a apărut în sistemul juridic german, unde există drepturi specifice personalității, care sunt reglementate expres de lege, dar și un „drept general al personalității” consacrat de jurisprudență. Doctrina germană a consacrat la sfârșitul secolului al XIX-lea o teorie a drepturilor personalității pentru a remedia imposibilitatea utilizării mecanismului răspunderii civile delictuale pentru a sancționa atingerile aduse persoanei [6, pag.47].

Codul civil german cuprinde dispoziții, cu valoare de principiu, potrivit cărora cel care aduce atingere vieții, corpului, sănătății și libertății altuia, este ținut să repare prejudiciul cauzat (art. 823 BGB). Pornind de aici, doctrina și jurisprudența au reținut existența unui drept la respectul vieții, al integrității fizice și al libertății de mișcare. Pe de altă parte, dreptul la onoare rezultă din dispozițiile privind răspunderea delictuală (art. 826 și 823 alin. 2 BGB), coroborate cu dispozițiile legii penale în această materie. De asemenea, dreptul la imagine este consacrat prin dispoziții speciale privind dreptul de creație artistică și de fotografie. În fine, pornind de la dispozițiile art. 1 și 2 din Constituția federală relative la demnitatea umană și dezvoltarea personalității, Curtea federală de Justiție a consacrat un drept general al personalității.

Codul civil italian din 1942 nu conține o reglementare generală a drepturilor personalității, dar consacră diferite drepturi, precum: dreptul la integritate fizică, dreptul la imagine, dreptul la onoare¹⁸. În doctrina italiană se discută problema existenței unui drept unic la personalitate (ca în dreptul german) ori a unor drepturi ale personalității pornindu-se de la dispozițiile art. 2 al Constituției italiene (adoptată de Adunarea Constituantă la 22 decembrie 1947, a

intrat în vigoare la 1 ianuarie 1948) care garantează drepturile inviolabile ale omului în scopul dezvoltării personalității sale [6, pag.48].

O atenție specială a fost acordată protecției drepturilor și libertăților civile fundamentale inerente personalității umane, în Codul civil al României, [7] astfel că, inspirându-se din diverse legislații străine în vigoare, legiuitorul român reglementează în noul Cod civil, la Cartea I (Despre persoane), în Titlul II (Persoana fizică), sub Capitolul II intitulat „Respectul datorat ființei umane și drepturilor ei inerente”, începând cu art. 58 și până la art. 81 inclusiv, un ansamblu de drepturi identificate la art. 58 prin marginalul „Drepturi ale personalității”, statuând că „Orice persoană are dreptul la viață, sănătate, la integritate fizică și psihică, la demnitate, la propria imagine, la respectarea vieții private, precum și alte asemenea drepturi recunoscute de lege”.

Urmează a fi menționat că în principiu nu trebuie a fi confundate drepturile fundamentale ale omului și drepturile personalității, întrucât în cazul primelor este vorba despre raporturi juridice de drept public, în cadrul cărora sunt protejate drepturi fundamentale ale individului, în principiu, în fața arbitrariului autorității statale, efectul fiind unul vertical, în timp ce, referitor la cele din urmă, protecția se îndreaptă împotriva atingerilor provenind de la persoane private, deci un efect orizontal. Deși cele două categorii apar a acționa în sfere distincte, nu trebuie negate însă orice puncte de întâlnire a lor, căci scopul ambelor constă în protejarea ființei umane.

Drepturile personalității fac parte, așadar, din categoria mai mare a drepturilor personale nepatrimoniale, regăsindu-se în subcategoria drepturilor care privesc existența și integritatea persoanei, după cum specifică doctrina. În consecință, vor avea, cu anumite particularități, trăsăturile juridice ce caracterizează, în general, drepturile personale nepatrimoniale, deși cercetătorii în domeniu insistă tot mai mult și pe aspectul patrimonial al acestora [8, pag.34].

În aceste condiții, putem identifica cu ușurință și caracterele juridice ale drepturilor personalității, care sunt comune tuturor drepturilor personale nepatrimoniale, și anume: sunt, mai întâi, drepturi absolute, opozabile *erga omnes*, așa încât au ca obligație civilă corespunzătoare acea obligație generală și negativă de a nu li se aduce atingere (non-facere), obligație ce revine tuturor celorlalte subiecte de drept. Pe de altă parte, fiind inseparabil legate de persoana căreia aparțin, aceste drepturi sunt intransmisibile și, în consecință, nu pot forma obiectul unei transmisiuni juridice. De asemenea, imprescriptibilitatea calității de subiect de drept al persoanei fizice determină ca drepturile personale nepatrimoniale care însoțesc

indisolubil această calitate să fie imprescriptibile extinctiv și achizitiv. Pe de altă parte, sunt drepturi insesizabile, cu toate consecințele juridice care decurg de aici și, de asemenea, sunt drepturi subiective strâns legate de persoana titularului, adică au un caracter strict personal și, în consecință, nu sunt susceptibile de a fi exercitate prin reprezentare. În fine, universalitatea caracterizează drepturile nepatrimoniale și, în consecință, și drepturile personalității, în sensul că ele aparțin tuturor persoanelor [9, pag.328-329].

Aceste trăsături au valoare de principii, iar unele dintre ele pot avea și excepții, în prezent existând tendința patrimonializării anumitor drepturi ale personalității. Astfel, se admite valabilitatea convențiilor cu titlu oneros prin care se permite publicarea unor relatări referitoare la viața privată a unei persoane ori folosirea imaginii sau vocii în scopuri comerciale [10, pag.7].

Legiuitorul nostru a dat dovadă însă de rigiditate la acest capitol stipulând în art.31⁴ Cod Civil al Republicii Moldova, că: „Orice acte juridice care au ca obiect conferirea unei valori patrimoniale corpului uman, elementelor sau produselor sale sunt lovite de nulitate absolută, cu excepția cazurilor expres prevăzute de lege” [11].

Clasificarea drepturilor personalității

Cu privire la clasificarea drepturilor personalității, în literatura de specialitate, [12, pag.329-330] s-a subliniat dificultatea grupării acestora în funcție de anumite criterii. De altfel, nu există un acord deplin cu privire la „lista drepturilor” care fac parte din categoria drepturilor personalității, însă se admite de majoritatea autorilor că au această natură dreptul la integritatea corporală, dreptul la onoare, dreptul la imagine, dreptul la propria voce, dreptul la respectarea vieții private, dreptul la replică, dreptul la nume.

Lista acestor drepturi, se pare, rămâne deschisă, iar clarificarea existenței și conținutului unora dintre ele va fi dificilă („evenimentele sunt în curs” atât în doctrina noastră, cât și în cea străină). În aceste condiții și având în vedere că ne interesează „dreptul la viață și la integritatea fizică” și „protecția juridică a corpului uman”, vom prezenta anumite clasificări realizate în doctrină, fără a insista aici asupra controverselor apărute.

Astfel, o primă clasificare distinge între două categorii de drepturi ale personalității: a) drepturile care privesc aspectul fizic al persoanei, care cuprind dreptul persoanei asupra corpului său și dreptul persoanei la respectarea corpului său; b) drepturile privind aspectul moral al persoanei, care cuprind: dreptul la imagine și la respectarea vieții private; dreptul la respectarea prezumției de nevinovăție; dreptul la inviolabilitatea domiciliului; dreptul la secretul corespunzător.

pondenței; dreptul la onoare; dreptul autorului asupra operei sale.

O altă clasificare distinge trei categorii de asemenea drepturi: a) drepturi privind integritatea fizică – corpul uman și viața umană; b) drepturi privind integritatea morală – demnitate, conștiință, onoare, prezumția de nevinovăție, afecțiune; c) drepturi privind viața privată – protecția vieții private, imaginea și vocea.

După conținutul lor juridic, aceste drepturi pot fi grupate astfel: a) dreptul la nume – care individualizează persoana în raporturile civile; b) dreptul la respectarea vieții, a integrității și a sănătății; c) dreptul la respectul vieții private: dreptul la viață intimă; dreptul la secretul corespondenței; dreptul la propria imagine; dreptul la inviolabilitatea domiciliului; dreptul la viața familială; dreptul la viață profesională; dreptul la secretul veniturilor proprii și a impozitelor plătite; d) dreptul la respectarea onoarei și reputației.

Codul civil al RM în varianta sa modernizată nu recurge la o clasificare a acestor drepturi, după exemplul altor state (de exemplu, în România, Codul civil tratează separat drepturile care privesc protecția corpului uman și drepturile ce țin de protecția valorilor morale) ci, le include într-un singur articol – art.31³, intitulat *Drepturi ale personalității*, care dispune că: „În condițiile legii, orice persoană fizică are dreptul la viață, la sănătate, la integritate fizică și psihică, la libera exprimare, la nume, la onoare, demnitate și reputație profesională, la propria imagine, la respectarea vieții intime, familiale și private, la protecția datelor cu caracter personal, la respectarea memoriei și corpului său după deces, precum și la alte asemenea drepturi recunoscute de lege” [11].

În plus, în cadrul Secțiunii 1¹, cu denumirea *Respectul datorat ființei umane și drepturilor ei inerente* se poate identifica o categorie suplimentară de drepturi, prin care se ocrotește ființa umană după decesul său, care prin art.31⁹, stabilește că: „Persoanei decedate i se datorează respect cu privire la memoria sa, precum și cu privire la corpul său” [11].

Din analiza conținutului art.31³ din Codul Civil al Republicii Moldova, constatăm că, legiuitorul recurge astfel în reglementarea pe care o propune la un procedeu mixt de identificare a drepturilor personalității: pe de o parte, alege să enumere expres drepturile care se încadrează în această categorie - dreptul la viață, sănătate, la integritate fizică și psihică, la demnitate, la propria imagine, la respectarea vieții private; pe de altă parte, tocmai pentru a sublinia că enumerarea este doar exemplificativă, iar nu limitativă, arată, în continuare, că în această categorie se înscriu și alte asemenea drepturi, sub condiția de a fi însă recunoscute de lege.

Pe cale de consecință, se deduce că, în viziunea legiuitorului nostru, o trăsătură a drepturilor, ce pot fi catalogate ca fiind ale personalității, este aceea de a fi legale, în sensul că este de esența lor recunoașterea legislativă, implicând din punctul nostru de vedere o reglementare, fie expresă și detaliată, fie doar la nivel de principii. În acest fel, ele încetează a mai fi simple libertăți civile, devenind drepturi subiective civile.

Văzute ca drepturi de control, drepturile personalității permit persoanei de a-și exercita stăpânirea asupra diferitelor aspecte ale personalității sale. Această stăpânire poate îmbrăca mai multe forme de exprimare, putându-se manifesta de exemplu, într-o abținere, într-o dezvăluire sau într-o lămurire ori rectificare.

Având în vedere faptul că în cadrul acestei lucrări ne axăm pe protecția dreptului la onoare, demnitate și reputație profesională, vom insista în cele ce urmează asupra valorilor morale protejate prin art.31³ Cod Civil al Republicii Moldova, dezvăluind laconic conținutul acestora.

În planul valorilor morale și sociale protejate de drepturile personalității, nevoii universale de a fi respectată viața privată a fiecărui individ i se opune curiozitatea lui naturală de a invadea viața privată a semenilor și necesitatea statului de a asigura respectarea tabuurilor și a normelor sociale; scopul protecției vieții private este de a furniza un spațiu în care personalitatea individuală să se dezvolte, iar apărarea acestui spațiu este esențială împlinirii sinelui [2; 11, p.7].

Din analiza textului art. 31³ Cod Civil al Republicii Moldova se poate deduce cu titlu de principiu că protecția vieții private se face la un triplu nivel, respectiv personal, teritorial/spațial și informațional. Astfel, nivelul personal ține de intimitatea persoanei, ce se poate manifesta atât în plan individual, cât și familial, protejând dimensiunea sa fizică, emoțional – afectivă sau psihic – intelectuală; nivelul teritorial/spațial presupune în esență apărarea așteptărilor de intimitate asociate anumitor spații ocupate, prin prisma caracterului personal al activităților desfășurate acolo; în sfârșit, nivelul informațional este asociat controlului individului exercitat asupra informațiilor ce-l privesc.

Cu toate acestea, doar la prima vedere identificarea perimetrului dreptului în discuție apare a fi clară, căci în realitate operațiunea este una complexă, viața privată nefiind o noțiune imuabilă și obiectiv încadrabilă, ci dimpotrivă variabilă și subiectivă, suferind influența contextului și a circumstanțelor, iar analiza sa implicând o cântărire de la caz la caz. Înțelegerea domeniului său rezultă cel mai facil din situațiile factuale litigioase care au contribuit la dezvoltarea regimului său juridic.

Informațiile acoperite de respectarea vieții private pot privi atât fapte dezonorante, înjositoare, triste etc., dar și fapte pozitive, vesele, onorante pentru persoană.

În ce privește chestiunea titularilor, făcând parte din categoria drepturilor personalității, apreciem că exercițiul dreptului la viață privată este rezervat în principiu persoanelor fizice.

Reglementarea civilă prin art.31⁷ din Codul Civil al Republicii Moldova admite cauze justificative ale ingerinței în viața privată: 1) legea ca noțiune înțeleasă lato sensu, incluzând și convențiile și pactele internaționale privitoare la drepturile omului la care Republica Moldova este parte; 2) exercitarea drepturilor și libertăților constituționale cu bună-credință și cu respectarea pactelor și convențiilor internaționale la care RM este parte; la acestea se adăugă, un al treilea caz, reglementat de art.31⁸ Cod Civil al Republicii Moldova, implicând o „autolimitare”, respectiv consimțământul acordat de titularul dreptului la viață privată, expresie chiar a exercițiului dreptului în discuție.

Aceste limite sunt specifice și celorlalte drepturi ale personalității prin care sunt apărute valori morale, inclusiv dreptul la propria imagine prevăzut de art. 31⁵ din Codul Civil al Republicii Moldova.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului apreciază că imaginea unui individ este unul dintre atributele principale ale personalității sale, dat fiind că emană originalitatea sa și îi permite să se diferențieze de ceilalți (CEDO, cauza 1234/05 *Reklos et Davourlis c. Grecia*, hotărârea din 15.01.2009, §40) [13].

În reglementarea noului Cod civil „imaginea” apărută de legiuitor implică două componente – înfățișarea fizică și/sau vocea – ambele generând reflecții de tip senzorial în mintea omenească, una de natură vizuală, cealaltă auditivă.

Protejarea imaginii va beneficia de apărarea legii în măsura în care persoana poate fi recunoscută din reprezentarea litigioasă. Când privește caracterul subiectiv sau obiectiv al aplicării criteriului, nu ar trebui să fie suficientă simpla afirmație a persoanei în discuție cum că s-ar recunoaște în respectiva reprezentare, ci la această concluzie trebuie să se ajungă pe baza administrării unor probe, fie că este vorba despre mărturia unei terțe persoane sau de mărturisire, fie despre o expertiză, fie simpla apreciere a probei materiale prin confruntarea reprezentării litigioase direct cu imaginea persoanei reclamante sau cu o altă reprezentare necontestată ca fiind a acesteia. În exercitare, legiuitorul permite expres titularului dreptul de a interzice sau împiedica reproducerea imaginii sale sau utilizarea reproducerii de către un terț. Apreciem că implicit intră în facultatea titularului să interzică, în anumite

condiții, însăși captarea imaginii sale ca efect al exercitării dreptului la propria imagine [8, pag.34-37].

Făcând parte din categoria drepturilor personalității, exercițiul dreptului la propria imagine este rezervat exclusiv persoanelor fizice, fără a putea fi invocat în beneficiul său de vreo persoană juridică, căci legea protejează imaginea ca înfățișare fizică și voce, fără a se putea vorbi despre acestea în cazul vreunei persoane juridice.

Totodată, Codul civil arată la art.31³ Cod Civil al Republicii Moldova coordonatele în care demnitatea devine un drept subiectiv civil, iar spre acest rezultat legiuitorul vorbește despre onoare și reputație. Altfel spus, dacă principiul fundamental al demnității ființei umane este unul general, găsindu-și reflectare implicită după cum am menționat în Constituția RM, dreptul la demnitate, onoare și reputație, astfel cum este expres consacrat la art.31³ Cod Civil al Republicii Moldova, îl apreciem ca fiind o specie a principiului general, o dimensiune particulară a acestuia în planul onoarei și reputației, acestea dând conținut dreptului personalității în discuție.

Este de principiu că oricine se bucură de premisa respectării demnității sale, însă dreptul nu este unul absolut, legea admitând posibilitatea de a se aduce atingere în anumite condiții onoarei și reputației.

În concluzie, analiza efectuată asupra conceptului de drepturi ale personalității umane ne determină să apreciem că, în esență, prin drepturi ale personalității se înțeleg acele drepturi subiective civile, recunoscute de lege, constituind puteri cu un conținut determinat, având ca obiect valori intrinseci, inerente ființei umane, ținând de dimensiunea sa fizică, psihică, morală și socială, exercitate de o voință autonomă și protejate prin acțiune în justiție.

Esența dreptului la demnitate

Importanța deosebită a demnității umane este unanim recunoscută de literatura de specialitate, aceasta calificând-o ca „cel mai de seamă principiu al dreptului obiectiv”, „cea mai înaltă valoare a Constituției”, „punctul fix al ordinii de drept”, „principiul constituțional cel mai valoros”, „principiul fundamental al sistemului constituțional de valori”, „fundamentul drepturilor fundamentale”, „un etalon în potopul discursului constituțional”, „normă fundamentală”, „normă de legitimare a statului”, „axiomă a genezei Constituției”, „principiu fundamental al dreptului natural” [13, pag.43].

Relația dintre demnitate și personalitatea umană se traduce prin faptul că aceasta este o trăsătură dominantă a personalității. Nu numai că este o trăsătură pozitivă a interiorului uman, reflectând cinste, onoare, virtuozitate, modestie sau, în viziunea lui Kant, respect pentru toate datoriile morale, dar ea se rapor-

tează și la alții, desemnând altruism și respect pentru ceilalți semeni. [14, pag.74] Demnitatea contribuie la formarea conștiinței de sine și la conturarea conștiinței proprii valori morale și sociale.

În literatura de specialitate din Republica Moldova, noțiunea de demnitate umană este abordată sub două aspecte, și anume – demnitatea morală și demnitatea fizică. Noțiunea „demnitate morală” exprimă onoarea, prestigiul, considerația, cinstea, stima, buna credință, probitatea, corectitudinea, onestitatea, respectul, prețuirea de care se bucură o persoană, adică integritatea ei morală, latura morală a personalității sale [15, pag. 214].

Demnitatea umană și-a consolidat rostul și poziția în doctrină, în constituții, în practică, în cutumele naționale și internaționale. Ea este prezentă în limbajul european și în limbajul lumii. Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948) a proclamat, în preambulul său, într-un limbaj fără echivoc, idealurile unei lumi constituite pe pace, democrație, drept și justiție, astfel: „Considerând că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, justiției și păcii în lume,... considerând că în Cartă, popoarele Națiunilor Unite au proclamat din nou credința lor în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane...”. Apoi, chiar în articolul 1, Declarația constată că toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și drepturi [16, pag.256].

În explicarea protecției demnității omului, sunt necesare și câteva referiri la: Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa. În Titlul I, „Definiția și obiectivele Uniunii,” în art. I, 2, „Valorile Uniunii” se arată: „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării *demnității umane*, a libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților”. Partea a II-a este intitulată „Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii”. Iar în Preambulul acesteia se spune: „Conștiință de patrimoniu său spiritual și moral, Uniunea se întemeiază pe valorile indivizibile și universale ale *demnității umane*, libertății, egalității și solidarității; ea se sprijină pe principiul democrației și pe principiul statului de drept”. Se observă că Titlul I este denumit „*Demnitatea*”. Iar art. II, 61 spune: „Demnitatea umană este inviolabilă. Ea trebuie respectată și protejată” [16, pag.258].

Conceptul de demnitate și derivatele sale - onoarea și reputația sunt reflectate și într-o serie de acte normative din Republica Moldova. Astfel, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr.225-XV din 30.05.2003 [17], în art.23 afirmă caracterul public

al dezbaterilor. Dar de la această decizie se prevede cu titlu de excepție: „Instanța de judecată va dispune judecarea cauzei în ședință secretă pentru a preveni divulgarea unor informații care se referă la aspectele intime ale vieții, care *lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională* ori la alte circumstanțe care ar putea prejudicia interesele participanților la proces, ordinea publică sau moralitatea”.

De asemenea, art.11 alin.3 din Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova prevede că: „Furnizorii de servicii media sunt obligați să respecte legislația cu privire la *apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale*, precum și dreptul la respectarea și ocrotirea vieții intime, familiale și private” [18].

Legea presei nr. 243-XIII din 26.10.94 [19] în art.20 alin.(3) prevede că statul garantează apărarea onoarei și demnității jurnalistului, îi ocrotește sănătatea, viața și bunurile.

Legea cu privire la libertatea de exprimare în art.7 alin.1 stipulează: „Orice persoană are dreptul la apărarea onoarei, demnității și reputației sale profesionale lezate prin răspândirea relatărilor false cu privire la fapte, a judecăților de valoare fără substrat factologic suficient sau prin injurie” [20].

La o analiză detaliată a celor expuse mai sus, putem concluziona că dreptul la onoare, demnitate și reputația profesională trebuie examinat ca un drept subiectiv particular, esența să constând în dreptul fiecărei persoane la inviolabilitatea onoarei, demnității și reputației sale profesionale și în posibilitatea de a cere persoanelor fizice și juridice să nu-l încalce. Onoarea, demnitatea și reputația profesională nu sunt o premisă a ceea ce poate apărea în viitor ca urmare a unei eventuale încălcări a acestora, ele există ca drepturi electiv și perpetue ale omului independent de existența încălcărilor [15, pag.216].

Elementele definiției ale onoarei și reputației profesionale. Noțiunea de reputație ireproșabilă

Având rolul de a apăra personalitatea, normele ce protejează onoarea și reputația sunt de o necesitate stringentă în contextul „religiei secolului al XX-lea”, care declară că omul este valoarea fundamentală a societății. Deși nu există dubii asupra necesității de a reglementa prin lege aceste relații sociale, însuși modul cum trebuie reglementată și, respectiv, apărată onoarea și reputația persoanei este izvorul a numeroase dezbateri. Discuțiile se amplifică odată cu dezvoltarea progresivă a mijloacelor de informare în masă și creșterea semnificativă a impactului acestora asupra opiniei publice. Pentru a nu afecta transparența și controlul social al activității autorităților publice, în unele cazuri, se cere o protecție redusă a onoarei și reputației unor categorii de persoane.

După cum se menționează în doctrină, [20, pag.21] noțiunea de “onoare” are trei aspecte:

1. Caracteristica personalității însăși (trăsăturile persoanei).

2. Aprecierea socială a personalității (“reflectarea trăsăturilor persoanei în conștiința socială”). Noțiunea de onoare presupune *ab initio* că această apreciere este pozitivă.

3. Aprecierea socială acceptată de personalitatea însăși, “capacitatea persoanei de a-și aprecia faptele, (...) de a acționa în viața morală potrivit normelor morale, regulilor și cerințelor societății” [20, pag.21-22].

În textele juridice se utilizează cel de-al doilea aspect al noțiunii de onoare, deoarece nu poate fi “lezarea” onoarei ca o trăsătură a personalității însăși. Însă lezarea onoarei ca motiv pentru intentarea procesului judiciar presupune că reclamantul simte (presupune ca fiind posibilă) modificarea opiniei publice despre sine (onoare în sensul 2), deci aprecierea socială acceptată de personalitate (onoare în sensul 3) rămâne aceeași și se diferențiază de aprecierea socială reală sau posibilă (onoare în sensul 2).

Lezarea onoarei presupune că reclamantul simte (sau consideră potențial posibilă) schimbarea opiniei societății despre sine. E vorba de o discreditare a omului în fața opiniei publice. Aceasta este accepțiunea în care sunt utilizate în practică articolele pertinente din legislația civilă. Lezarea onoarei este un fenomen social foarte frecvent, provocat de încălcarea diferitelor norme sociale, inclusiv de către posesorul onoarei.

Prin art. 31³ din Codul civil al Republicii Moldova se consacră onoarea doar în calitate de drept inherent personalității. Cât privește, modul de repunere în drepturi (restabilirea onoarei pierdute și compensarea prejudiciului cauzat) în cazul în care alte persoane decât posesorul onoarei au răspândit informații care nu corespund realității și defăimează persoana este însă reglementat în cadrul Legii cu privire la libertatea de exprimare. Astfel, art.7 alin.5 din acest act normativ prevede că: „Persoana care se consideră lezată în modul stabilit la alin. (4) poate solicita rectificarea sau dezmințirea informației, sau publicarea unei replici, precum și repararea prejudiciului moral și material cauzat” [11].

Până la modernizarea Codului civil, apărarea onoarei era reglementată prin art. 16 Cod civil în cadrul căruia se observa o identificare a conceptului de “lezare a onoarei” cu conceptul “răspândirea de informații defăimătoare despre persoană”. Trebuie însă să subliniem că, nimeni nu dovedește faptul că nu s-a lezat de fapt onoarea, adică nu s-a schimbat opinia societății despre persoană și că informațiile răspândite corespund realității.

Elementul de “lezare a onoarei” era pur formal în art. 16 Cod civil, care, deși examinat sub aspect teoretic în majoritatea lucrărilor în domeniu, nu avea nicio relevanță juridică. Astfel elementul era inefficient în cadrul acestui articol, deoarece în practică nimeni nu dovedește lezarea onoarei, expresia fiind utilizată pentru o cu totul altă realitate: dacă informațiile răspândite despre persoană pot fi considerate defăimătoare sau nu.

În practica judiciară onoarea și demnitatea sunt interpretate ca un tot unitar. În hotărârile judiciare se utilizează o singură formulă: “lezează / nu lezează onoarea și demnitatea persoanei”. Nici reclamanții, nici judecătorii nu le separă. Uneori judecătorii utilizează noțiunea “apărarea cinstei și demnității”, cuvintele “cinste” și “onoare” fiind sinonime în viziunea magistraților [2; 23, p.16].

Reputația profesională

În doctrină se utilizează din ce în ce mai des noțiunile de “reputație”, “prestigiu”, “bunul nume”, noțiuni care ori nu sunt definite, ori sunt într-o fază relativ incipientă în legislația Republicii Moldova. Deocamdată aceste noțiuni nu aduc nimic nou prin conținut sau procedura judiciară, subordonându-se, în opinia specialiștilor [21, pag.16] noțiuni de onoare.

În literatura juridică națională reputația profesională este percepută ca “aprecierea calităților profesionale ale persoanei de către societate” [20, pag.102]. “Conceptul de reputație profesională este apropiat conceptului de onoare, dar nu se identifică. Onoarea constituie un component al conceptului de reputație profesională, deoarece ea presupune aprecierea din partea societății. Se poate afirma că acestea sunt sinonime. De aici rezultă că reputația profesională face corp comun cu reputația (onoarea) persoanei, fiindcă conține aprecierea publică a unor calități distinse ale persoanei” [22, pag.47]. Delimitarea calităților profesionale de cele neprofesionale se poate aplica doar persoanelor fizice, deoarece persoana juridică este constituită de la bun început pentru afaceri, ceea ce presupune exercitarea calităților profesionale de membrii componenți.

Reputația ireproșabilă

În ultimii ani, în legislația Republicii Moldova, îndeosebi cea referitoare la statutul juridic al unor asemenea profesii cum ar fi cea de judecător, procuror, avocat, notar, funcționar public etc. și-a găsit consacrare termenul de reputație ireproșabilă.

Deși legislația națională operează frecvent cu termenul de reputație ireproșabilă, definiția acestuia este de negăsit, legiuitorul preferând să prezinte situațiile când reputația nu este ireproșabilă. De exemplu, în Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, art.40 al.3 stabilește: „Nu se consi-

deră ca având reputație ireproșabilă și nu se admite la examenul de calificare persoana: a) care a fost anterior declarată vinovată de săvârșirea unei infracțiuni cu intenție printr-un act judecătoresc definitiv; b) căreia i-a fost retrasă licența pentru exercitarea profesiei de expert judiciar conform prevederilor art. 46; c) care, în ultimii 5 ani, a fost concediată de la o instituție publică de expertiză judiciară sau de la o altă instituție publică ori privată în urma aplicării sancțiunii disciplinare de concediere” [23].

Într-un raport de expertiză emis de Centrul Național Anticorupție cu privire la aprobarea Regulamentului Comisiei de disciplină a experților judiciari [24] s-a menționat că: „Noțiunea de „reputație ireproșabilă” nu corespunde exigențelor de redactare tehnico-juridică și lingvistică stabilite în Legea nr.317/2003 la art.46 alin.(7) care stipulează: „Dacă o noțiune sau un termen nu este consacrat sau poate avea înțelesuri diferite, semnificația acestuia în context se stabilește prin actul normativ ce le instituie, în cadrul dispozițiilor generale sau într-o anexă expresă, și devine obligatoriu pentru actele normative în aceeași materie.” În sensul normei nu este clar ce se are în vedere prin „reputație ireproșabilă” și unde este limita acțiunilor/inacțiunilor persoanei, în condițiile în care, pentru fiecare individ din societate, „reputația ireproșabilă” are înțeles diferit.”

Considerăm că, pentru a nu da loc de interpretare mult prea largă reputației ireproșabile impuse de exemplu, avocatului, expertului judiciar, judecătorului etc., se recomandă să fie expres reglementat ce semnifică această reputație ireproșabilă.

Jurisprudența CEDO în materia dreptului la liberă exprimare și informare

Libertatea de exprimare reprezintă unul dintre fundamentele esențiale ale societății democratice care asigură dezvoltarea ei și autorealizarea fiecărei persoane [25]. Cu toate acestea, nici libertatea de exprimare și nici apărarea onoarei, demnității, reputației profesionale și vieții private și de familie nu sunt absolute și nu au prioritate una în față alteia.

Libertatea de exprimare prevăzută de articolul 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu este un drept absolut, nesupus niciunei îngrădiri, ci limitele ingerinței în exercițiul acestui drept sunt înscrise în chiar paragraful 2 al articolului 10 din CEDO [26].

În domeniul de aplicare al articolului 10 intră toate categoriile de mesaje, indiferent de conținutul lor, precum și mijloacele prin care informațiile sunt transmise, și aceasta pentru a preîntâmpina eventualele restricții aduse dreptului de a primi ori transmite informații generate de restricționarea utilizării anumitor mijloace de transmitere a acestora [27].

Cu toate acestea se statuează că, exercitarea acestor libertăți poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii publice și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești [28, pag.50].

Alineatul (3) al art.3 din Legea cu privire la libertatea de exprimare, prevede 3 condiții pentru restrângerea libertății de exprimare: restrângerea să fie prevăzută de lege, să urmărească unul sau mai multe din scopurile indicate în acest alineat, și să fie “necesară într-o societate democratică”. Acestea urmează să fie interpretate în lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO).

Cum majoritatea informațiilor de interes general se transmit prin intermediul presei, Curtea Europeană a acordat întotdeauna o protecție deosebită libertății acesteia, în cauza *Lingens c. Austriei* [29, pag.514] precizând expres rolul său, astfel: „Dacă presa nu trebuie să depășească limitele prevăzute, în special, pentru protejarea reputației altora, ei îi incumbă obligația de a comunica informații și idei asupra problemelor dezbătute în arena politică, precum și cele care privesc alte sectoare de interes public. La funcția sa, care constă în a difuza, se adaugă dreptul pentru public de a le primi. Presa fiind considerată câinele de pază al democrației.”

Locul central pe care îl ocupă presa, se datorează responsabilității sale de a informa, de a veghea la respectarea regulilor democrației. Desigur, aceste îndatoriri ale presei trebuie exercitate cu bună-credință, jurnalistul având obligația de a informa în mod corect și obiectiv opinia publică asupra temelor majore de interes general. Din păcate însă, în societatea zilelor noastre, asistăm mult prea des la diverse campanii de presă purtate exclusiv în interesul unei persoane sau al unui grup de persoane, iar etica și deontologia profesională par noțiuni cu totul străine pentru acei jurnaliști care, lipsiți fiind de scrupule, practică „linșajul mediatic” (așa numitul „character assassination”), scopurile lor nefiind nici pe departe informarea, ci dezinformarea publicului, manipularea acestuia. Se ignoră astfel în mod flagrant limitele ținând de protecția drepturilor și a reputației altuia, iar mijloacele de reparație sau de prevenție par, deocamdată, ineficiente.

Informația fiind un bun perisabil, orice întârziere în publicarea acesteia riscă să o priveze de orice valoare sau interes, după cum a statuat Curtea în cauza

Observer and Guardian contra Regatul Unit [30]. De asemenea, printre aprecierile făcute de instanța europeană în jurisprudența sa, se numără și considerarea mediei audiovizuale, precum radioul și televiziunea, ca având un impact mult mai puternic, mai direct și asupra unui număr mult mai mare de persoane, decât presa scrisă. Dreptul garantat de articolul 10 al CEDO e subordonat condiției ca cel interesat să acționeze cu bună-credință, oferind informații exacte și demne de crezare.

Referitor la problematica raportului dintre libertatea de exprimare și administrarea justiției, Curtea a statuat (*Worm contra Austria*, hotărârea din 29 august 1997, §. 40) că noțiunea de „putere judecătorească” privește judecătorii, în calitatea lor oficială, iar expresia „autoritate a puterii judecătorești” denotă faptul că tribunalele, având calitatea de a soluționa diferendele juridice, trebuie să beneficieze de încrederea și respectul necesar îndeplinirii acestei atribuții [31, pag.518].

Dreptul la protecția reputației unei persoane este protejat de art. 8 din Convenție ca parte a dreptului la respectul vieții private (cauza *Polanco Torres și Movilla Polanco c. Spaniei*, nr. 34147/06, Hotărârea din 21 septembrie 2010, par. 40). Pentru a fi aplicabil art. 8 din Convenție sub acest aspect, un atac împotriva reputației unei persoane trebuie să atingă un anumit nivel de gravitate și să cauzeze un prejudiciu victimei prin atingerile aduse dreptului ei la respectul vieții private (cauza *A. c. Norvegiei*, nr. 28070/06, Hotărârea din 9 aprilie 2009, par. 64). Instanțele naționale trebuie să identifice și să asigure un just echilibru între libertatea de exprimare a persoanelor care acționează în domeniul presei și dreptul la reputație al celorlalte persoane, sancționând referirile vexatorii la aspectele din viața privată a căror divulgare nu este necesară (cauza *Sipoș c. României*, nr. 26125/04, Hotărârea din 3 mai 2011, paragraful 37 și 38) [32, pag.3-4].

Cu referire la protecția reputației și a drepturilor altora, în cauza *Fressoz și Roire contra Franței* (nr. 29.183/95, pct. 32, CtEDO 1999-I), [33] unul dintre scopurile legitime pentru condamnarea reclamanților pentru publicarea unui articol de presă a fost protecția reputației lui M. Calvert, președintele fabricii de mașini franceze Peugeot. Chiar dacă articolul a avut intenția să contribuie la o dezbatere mai largă, acesta a dezvăluit detalii referitoare la venitul personal și cotizațiile fiscale impozitate ale lui M. Cavert. Reclamanții au fost găsiți vinovați de falsificarea copiilor actelor ce confirmau impozitele returnate obținute prin încălcarea confidențialității profesionale de către un oficial fiscal neidentificat și condamnați la amenzi și prejudicii substanțiale. Condamnarea a fost consi-

derată a fi o ingerință disproporțională cu libertatea de exprimare.

Deși presei îi este tolerată, în spiritul unei societăți democratice și pluraliste, o oarecare doză de exagerare sau chiar de provocare, jurnaliștii trebuie să își îndeplinească obligația deontologică de a verifica în prealabil, în mod rezonabil, susținerile publicate.

În cauza *Busuioc c. Moldovei* [34] (cererea nr. 61513/00) - (decizia cu privire la admisibilitate din 27.04.2004) – s-a pretins violarea art. 10 al Convenției (libertatea de exprimare) cu privire la 3 capete - obligarea unui jurnalist într-o cauză de apărare a onoarei și demnității să demonstreze că concluziile sale corespund realității; obligarea la plata unei despăgubiri morale, când jurnalistul, care era de bună-credință, a efectuat o anchetă jurnalistică rațională, scriind un articol care s-a referit la chestiuni de interes public.

O altă speță de ultimă oră, în acest domeniu este *GRA Stiftung Gegen Rassismus und Antisemitismus împotriva Elveției* din 9 ianuarie 2018 [35].

Cauza avea ca obiect plângerea unei organizații neguvernamentale asupra faptului că dreptul său la libertatea de exprimare a fost încălcat, deoarece instanțele interne au concluzionat că l-a calomniat pe un politician clasificându-i afirmațiile, făcute la un discurs ținut în perioada campaniei pentru referendumul din 2009 pentru interzicerea construcției de minarete, ca fiind „rasism verbal”.

Curtea a hotărât că a fost încălcat art. 10 (libertatea de exprimare) din Convenție, reținând că, per ansamblu, examinând circumstanțele prezentate în speță, instanțele elvețiene nu au acordat atenția cuvenită principiilor și criteriilor stabilite în jurisprudența Curții pentru echilibrarea dreptului la respectarea vieții private și dreptul la libertatea de exprimare, depășind, prin urmare, marja de manevră („marja de apreciere”). Curtea a reținut, în special, că în contextul la momentul referendumului - inclusiv alte critici la adresa chiar a referendumului formulate de organisme pentru drepturile omului - folosirea de către organizație a sintagmei „rasism verbal” nu era făcută pe o bază faptică. Sancțiunea impusă reclamantei ar fi putut avea un efect descurajator asupra libertății acesteia de exprimare.

Concluzionând asupra celor prezentate, menționăm că apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale în jurisprudența CtEDO se fundamentează pe două articole din CEDO – art.8 (dreptul la viață privată) și art.10 (libertatea de exprimare). Prin intermediul art.8 reclamanții invocă încălcarea dreptului la reputație care în viziunea Curții face parte din dreptul la respectul vieții private (cauza *Petrenco c. Moldovei*, hotărârea din 30 martie 2010), iar prin trimitere la art.10 reclamanții invocă încălcarea dreptului

la liberă exprimare ca rezultat al sancționării lor de către instanțele naționale pentru încălcarea onoarei, demnității și reputației profesionale. Forul european în repetate rânduri a evidențiat că dreptul la libertatea de exprimare, indiferent că se referă la jurnaliști, avocați, sau cetățeni de rând, poate fi realizat doar în anumite limite; fiind necesar adoptarea unui echilibru just între interesele aplicate, precum dreptul publicului de a fi informat, imperativele unei bune administrări a justiției și demnitatea umană.

Concluzii

Dreptul la apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale reprezintă una dintre acele valori fundamentale ale societății democratice contemporane care au un statut paradoxal: pe cât de unanim este acordul cu privire la rolul fundamental pe care îl are în cadrul sistemului democratic, pe atât este de dificil de explicat modul concret în care acest drept funcționează în cadrul sistemului juridic, în relație cu alte valori fundamentale cu care nu de puține ori se află în conflict. Acesta este și motivul pentru care lucrările de specialitate care abordează problematica acestor valori (onoare, demnitate și reputație) se rezumă adesea la invocarea actelor normative (de regulă internaționale sau constituționale) care le reglementează acordându-le statutul de drepturi și libertăți de bază ale societății democratice. Și într-adevăr sunt foarte rare analizele sistematice și detaliate ale modului în care funcționează aceste drepturi în cadrul sistemului de drept național, dar și internațional, ale asemănărilor și diferențelor dintre statutul pe care îl au în variatele sisteme de drept, ale relației dintre reglementările internaționale și cele interne, ale raportului dintre formularea acestor drepturi la nivelul legislației și interpretarea lor la nivelul jurisprudenței (internaționale și naționale).

Referințe bibliografice

1. Cornu G., *Droit civil. Introduction. Les personnes. Les biens.* Paris, Montchrestien, 1994, t. 1, 7^a ed., p. 195-196.
2. Ionescu B., *Dreptul la propria imagine. O perspectivă istorică.* Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 49.
3. Baudry P., Sorbets C., Vitalis A., *La vie privée à l'heure des médias,* Presses Universitaires de Bordeaux, 2002, p. 176.
4. Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată și proclamată de Adunarea Generală prin Rezoluția 217A din 10 decembrie 1948. Ratificată prin: Hotărârea S.S. nr.217 din 28 iulie 1990. *Tratate internaționale, 1998, Chișinău, vol.I.*
5. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. Monitorul Oficial al R.M. nr.1 din august 1994.
6. Cristea B. *Respectul datorat ființei umane și drepturilor ei inerente.* Teză de doctorat. Rezumat. București, 2015.
7. Codul civil al României a fost adoptat prin Legea nr. 287/2009, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 505, de la 1 octombrie 2011 și a fost pus în aplicare prin Legea nr. 71/2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 409 din 10 iunie 2011.
8. Pârțac OI. *Apărarea, onoarei, demnității și reputației profesionale.* Chișinău: Fundația Soros, 2005.
9. Mihai D. *Ghidul: Libertatea de exprimare și Noul Cod civil.* Publicat de ActiveWatch în 2014. Disponibil: <https://activewatch.ro/Assets/Upload/files/libertatea%20de%20exprimare%20si%20noul%20cod%20civil%20v10.pdf>
10. Gribincea V. *Practica judiciară din Republica Moldova și libertatea de exprimare: deficiențele care apar pe marginea examinării cauzelor civile privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale.* Disponibil: <https://www.lhr.md/ro/2005/09/practica-judiciara-din-republica-moldova-si-libertatea-de-exprimare-deficiențele-care-apar-pe-marginea-examinării-cauzelor-civile-privind-apărarea-onoarei-demnitatii-si-reputatiei-profesionale/>
11. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.1107 din 6 iunie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, 22 iunie, nr.82-86.
12. Gribincea V. *Hotărârile și deciziile Curții Europene a Drepturilor Omului în cauzele moldovenești.* Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Chișinău: Gunivas, 2009.
13. Hotărârea CEDO, în cauza 1234/05 *Reklos et Davourlis c. Grecia*, din 15.01.2009, §40, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=006-49103>
14. Устимова Св. *Новеллы в сфере защиты чести, достоинства и деловой репутации.* Журнал Вестник экономической безопасности, 2016
15. Bratiloveanu I. *Dreptul la demnitate în Noul Cod civil.* În: *Revista Științe Juridice*, nr. 247, 2012.
15. Астахов П. *О защите чести и деловой репутации.* Современное право, 2008, nr.12.
16. Ungureanu O. *Dreptul la onoare și dreptul la demnitate.* În: „Acta Universitatis Lucian Blaga”, seria *Iurisprudentia*, Supliment 2005.
17. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.225-XV din 30 mai 2003. Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 12.06.2003, nr.111.
18. Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova: Nr. 174 din 08.11.2018. Monitorul Oficial Nr. 462-466 din 12.12.2018
19. Legea presei nr. 243-XIII din 26.10.94. Monitorul Oficial Nr. 2 din 12.01.1995.
20. Legea cu privire la libertatea de exprimare: Nr. 64 din 23.04.2010. Monitorul Oficial Nr. 117-118 din 09.07.2010
20. Воинов Алексей. *Юридический аспект проблемы защиты чести и достоинства: теория и практика.* “ЗиП”, № 1 1997.
21. Ungureanu O., Munteanu C. *Dreptul la demnitate în concepția Codului civil.* *Revista Dreptul*, 2014, nr.9.

22. Бегунков Иг. Честь, достоинство и деловая репутация как правовые категории. Журнал Вестник науки и образования, 2018, nr.17(53).

23. Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar: Nr. 68 din 14.04.2016. Monitorul Oficial Nr. 157-162 din 10.06.2016.

24. https://www.cna.md/exp_files.php?a

25. Secrieru S., Starașciuc R. Particularitățile apărării reputației profesionale. Revista națională de drept, nr. 1, 2001

26. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, încheiată la Roma la 4.XI.1950 și semnată de către RM la 13.07.1995// Tratatate internaționale, Chișinău, 1998;

27. Hotărârea Plenului CSJ cu privire la practica aplicării de către instanțele de judecată a unor prevederi ale Legii cu privire la libertatea de exprimare: nr.7 din 24.12.2012. Modificată de: Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.24 din 16.10.2017. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=277

28. Jugastru C. Reflecții asupra noțiunii și evoluției drepturilor personalității. În: Anuarul Institutului de Istorie „G. Bariț” din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. V, 2007.

29. Berger V. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2005

30. Mirea F. A. Dreptul la demnitate. Teză de doctorat. Rezumat. Craiova, 2016.

31. Berger V. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2005.

32. Bozeșan V., Călin Dragos-Alin, Mihăiță Fl. etc. Limitele libertății de exprimare. Politicieni, jurnaliști, magistrați. București: Hamangiu, 2014.

33. Hotărârea CEDO în cauza Fressoz și Roire contra Franței, din 21 ianuarie 1999, publicată pe <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58906>

34. Hotărârea CEDO din 21 decembrie 2004 în cauza Busuioc c. MOLDOVEI (cererea nr. 61513/00). [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BUSUIOC%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/BUSUIOC%20(ro).pdf)

35. Hotărârea CEDO în cauza GRA Stiftung Gegen Rassismus und Antisemitismus împotriva Elveției 9 ianuarie 2018. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reputation_ROM.pdf